

SONJA HARJU

Ryssens roll i konstruktionen av finländsk identitet

Hur har kriget och efterkrigstiden format identiteten hos sådana som ofrivilligt tvingades lämna sin hembygd? Vid intervjuer med äldre Porkalabor präglades det spontana berättandet uttryckligen av kriget och evakueringen, fastän temat för fältarbetet egentligen handlade om annat. Jämförelsen med ryssen avslöjar en medvetenhet om den nationella identiteten, av vad det innebär att vara finländare och Porkalabo, av vad som kännetecknar det finländska.

Syftet här är att visa ryssens roll i konstruktionen av finländsk identitet. Centralt för kollektiv identitet, en vi-känsla, är att den skapas i mötet mellan Vi och de Andra. Sällan uttalas den dock direkt, utan framträder närmast indirekt i speglingen mot de Andra, vilka uppfattas som avvikande i jämförelse med den egna referensgruppen. I min avhandling pro gradu (Harju 2006b) undersökte jag hur kollektiva identiteter konstrueras. Genom att lyfta fram flera grupper av Andra fann jag att olika nivåer av kollektiv identitet uppenbaras beroende på vem man jämför sig med. Exempelvis föder speglingen mot finnar en etnisk, finlandssvensk identitet medan jämförelsen av nylänningar med österbottningar blottar en regional identitet. I denna artikel exemplifierar jag med hjälp av berättelser om ryssen hur en nationell vi-känsla konstrueras.

Mitt material består av tio bandade intervjuer som ursprungligen gjordes inför sammanställningen av en föreningshistorik baserad på muntliga minnen (Harju 2006a). Mitt frågeformulär kretsade kring föreningslivet och frågorna angående krigstiden/evakueringen ställdes närmast som utfyllnadsfrågor om in-

formanten visade sig ha vaga minnen gällande det huvudsakliga temat för intervjuerna. Ju äldre informanterna var, desto hellre berättade de emellertid om just kriget, evakueringen och återkomsten. Fältarbetet utfördes åren 2004-2005. I de tio intervjuerna samtalade jag med tretton informanter, åtta kvinnor och fem män, bosatta i Kyrkslätt. Bland dem fanns tre äkta par, som intervjuades tillsammans medan de resterande sju intervjuerna gjordes individuellt. Informanterna var födda mellan åren 1919 och 1950 och hade alltså alla personliga minnen från Porkalaparentesen¹. Materialet ingår i samling 2053 vid Svenska litteratursällskapet.²

Min avhandling var såtillvida speciell i och med att intervjuerna inte var gjorda med en undersökning av identitet i åtanke, utan den uppstod så att säga som en biprodukt till en föreningshistorik. Detta ser jag nödvändigtvis inte som en nackdel vad själva analysen beträffar, utan jag menar att det också kan ge ett fascinerande mervärde åt studien. Hanteringen av materialet skapar däremot ett etiskt dilemma gentemot mina informanter, som blir citerade i ett helt annat sammanhang än de trott sig medverka i. Ytterligare ett dilemma som forskaren ställs inför är huruvida man medverkar till spridandet av stereotyper om andra folkgrupper. Jag är medveten om att vissa informanters uttalanden vid första anblicken kan synas fördomsfulla. Jag vill därför poängtera att jag inte tar parti för eller mot någon viss grupp utan försöker analysera materialet så rättvist som möjligt. Till mina informanters försvar anser jag det nödvändigt att påpeka att uttalanden som låter radikala i praktiken inte behöver

innebära ett totalt avståndstagande från ryssarna. Att betona de Andras olikhet kan förmodligen i första hand ses som en gränsdragning i syfte att ange det egna reviret.

Individer i ett nätverk

Min teoretiska modell är inspirerad av *Actor-network theory* (ANT). Teorin går i korthet ut på att verkligheten formas av relationer mellan olika aktörer. Aktörerna ges samma signifikans oberoende av om de är människor eller artefakter. Den brittiske sociologen Mike Michael har tillämpat teorin med socialpsykologiska förtecken. I sin bok *Constructing Identities* använder han sig av ANT för att illustrera hur aktörer försöker avgränsa identiteter genom att binda dem till önskade nätverk. Enligt Michael konstrueras en människas identitet i och genom relationen till andra. Han påpekar att självpresentationen inte sker direkt utan framgår genom kontrastering (Michael 1996: 61).³ Fastän Michael inte behandlar interaktionen mellan kollektiva aktörer ser jag inget hinder för att använda teorin också för undersökning av en kollektiv identitet. En individ som identifierar sig med en grupp uppfattar vanligen denna som en någorlunda uniform aktör (Lange & Westin 1981: 231-232).

Larry Knopp tillämpar ANT i sin studie *Ontologies of Place, Placelessness, and Movement* för att undersöka ”nya” identiteter som olika sexuella minoriteter. Centrala begrepp för Knopp är *place*, *placelessness* samt *movement*. Dessa begrepp blev relevanta också för mig eftersom hembygden, att förlora den samt evakueringen/återkomsten är så centrala teman i mitt material. Knopp lade märke till att sexuella minoriteter uppfattar den nya omgivningen som någonting frigörande. Själv ser jag helt motsatta tendenser i mitt material. Hemlösheten (*placelessness*) uppfattas inte heller som något positivt bland mina informanter, vilket tycks vara fallet bland diskriminerade grupper. Detta har förmodligen ett samband med att mina informanters uppbrott från hemmet/hembygden inte skedde av egen, fri vilja.

Min teoretiska modell är alltså en modifikation av ANT, där jag även räknar platsen som en ickemänsklig aktör som vid sidan av biologiska element och teknologiska artefakter inverkar på konstruktionen av identiteten. Identiteten formas genom kontrastering gentemot andra aktörer, vilket är min metod för att skapa mig en uppfattning om den kollektiva identiteten. Samtidigt konstaterar jag att kontrastering även sker över tiden. I det sammanhanget blir nostalgien en aspekt att beakta. Jag återkommer till den senare.

Hembygdens närvaro i berättelsen

Den mest dramatiska händelsen i Kyrksläotts historia utgörs förmodligen av den s.k. Porkalarentesen, vilken inföll som en del av vapenstilleståndsfördraget efter andra världskriget. Sovjetunionen krävde då att Porkala udd skulle utarrenderas för 50 år framåt som rysk marinbas, med påföljd att drygt 7 200 personer måste evakueras från området. Förutom Kyrkslätt drabbades även Sjundeå och Degerby kommuner. För Kyrksläotts del reducerades kommunens areal med två tredjedelar (Backman & Ihrcke-Åberg 2003: 254, 258). Som en följd av förändrade världspolitiska förhållanden ingicks dock ett avtal om en återlämning av Porkala redan i september 1955. Tiden i exil kom alltså att bli betydligt kortare än vad Porkalaborna befarade vid sitt oväntade uppbrott. Under den period som parentesens fortgick var Porkala totalt avstängt från omvärlden. Tågtrafiken mellan Åbo och Helsingfors var den enda genomfart som tilläts. Vid gränsposterna försågs tågagnarna emellertid med luckor för fönstren, vilket innebär att händelserna på hemorten under parentesens länge var höljda i dunkel för Porkalaborna (Backman & Ihrcke-Åberg 2003: 262). Något år innan mitt fältarbete hade dock en publikation innehållande berättelser av ryssar bosatta på området utkommit (Selen & Gottberg 2000).

De drygt elva år som förlöpte mellan september 1944 då området utrymdes och januari 1956 då återflyttningen kunde börja, kall-

Ett tåg med förtäckta fönster vid Köklax station. Porkalaområdets andra gränspost låg i Täkter. Det drygt 40 km långa avsnittet kallades i folkmun för världens längsta tunnel. (ur Lokalarkivet Arrestens (Karis) samlingar)

las i folkmun för ”parentesen”. Jag kommer här också att använda mig av samma begrepp som mina informanter. Begreppet parentes signalerar på sätt och vis att perioden betraktas som en icke-tid och en icke-plats. Detta innebär inte att informanterna skulle visa föga intresse för vad som försiggick på området under deras frånvaro. Tvärtom spekulerar många i exempelvis för vilket ändamål olika byggnader har använts under den ryska perioden.

Det spontana berättandet under intervjuerna präglades starkt av minnen av krigstiden, den efterkrigstida tvångsevakueringen från Porkalaområdet samt återkomsten. Det faktum att mina informanter kommer från det område som utrymdes år 1944 då Porkala blev en sovjetisk marinbas, får mig att tro att identiteten relateras till hembygden mera markant. Min förklaring är att hembygdens betydelse för identiteten accentueras i samband med en förlorad hembygd. Jag tror att ett ofrivilligt uppbrott från hembygden påverkar berättelsen i en annan riktning än till exempel hos emigranter,

som själva valt att lämna sin hemtrakt (jfr exempelvis Wolf-Knuts 2000). Ortens historia var dock närvarande på ett konkret sätt även när yngre personer, som själva inte upplevt uppbrottet, berättade om sin hembygd. Alla informanter var måna om att upplysa mig som icke-ortsbo att deras hemort hade berörts av evakueringen. Ingen av dem drar dock paralleller till andra befolkningsgrupper, till exempel karelarna, som mött samma öde till följd av kriget.

Ur ett levnadshistoriskt berättandeperspektiv kan man förstå varför evakueringen och parentesen återkommer i intervjuerna (jfr Arvidsson 1998). De utgör inte bara en dramatisk vändpunkt i livet utan innebär också tillintetgjorda planer för mångas del. Evakueringen är samtidigt en komplikation i berättelsen med lycklig upplösning. Dessutom kan informanterna med hjälp av evakueringen och återkomsten betona hur svårigheter i livet har övervunnits. Jag lade även märke till att innehållet i berättelserna om evakueringen och ti-

digare händelser på orten, t.ex. inbördeskriget, ibland var uppenbart påverkat av bilder eller texter i olika lokalhistoriska verk eller skönlitterära skildringar.

Identiteten, hembygden och nostalgin

Uppfattningen om den egna identiteten upp-dagas i jämförelsen mellan en själv och andra (Svensson 1997: 42, 53, Giddens 2002: 68). Identifikation med en grupp hänger samman med en känsla av samhörighet, en vi-känsla. Därutöver inbegrips också en aspekt av upplevd egenart, med vars hjälp en avgränsning från Andra tar sig uttryck (Lange & Westin 1981: 188–189). Användningen av termer som Vi och De utgör därför ett sätt att såväl förena som särskilja (Latvala 2005: 218).

Identiteten är inte statisk utan den utvecklas och förändras under individens levnadslopp. Ändå upplevs identiteten ofta vara oförändrad hela livet, något som Stuart Hall menar att bottnar i existensen av en välkonstruerad jag-berättelse. I själva verket har en människa en mångfald identiteter, vilka aktualiseras vid olika tillfällen och vilka ibland till och med kan vara motsägelsefulla sinsemellan. Hall påminner om att identiteten snarare är en produkt av differens och distansering än en naturlig och given identisk likhet. Han förespråkar därför att identiteten uttryckligen måste studeras utgående från vad den *inte* är (Lange & Westin 1981: 194–195, Hall 1999: 23, 251–252).

Herman Bausinger omtalar hembygdens nära koppling till identiteten. Han kallar hembygd för ”platsen man har ett djupt förtroende för” och menar att den därför inte bara är en grund för identiteten utan i själva verket utgör identitetens egentliga väsen (Bausinger 1985: 89). Karin Johannisson betonar att ”hemma” har en vidare betydelse än enbart en geografisk plats i form av land, bygd eller hus. Förutom miljön kopplas hemmet även ihop med sedvänjor, sinnesintryck samt minnen, vilket ger ordet en känslomässig laddning. Sålunda ingår tre olika dimensioner i hembegreppet, nämligen en rumslig, en symbolisk samt en

emotionell dimension. Johannisson ser den sistnämnda som den mest betydelsefulla eftersom det är ur det emotionella hänseendet som en känsla av gemenskap föds, det vill säga en identitet. Hemmet och hembygden är således ett hem och en hembygd endast för dem som själva upplever så vara fallet (Johannisson 2001: 31–33, 43, Tuomi-Nikula & al. 2004: 10). Denna emotionella koppling till hembygden syns tydligt i mina informanternas berättelser. Samtidigt bör man komma ihåg att de alla tillhörde dem som valt att återvända efter parentesens slut. Beslutet att återvända motiverades uttryckligen med känslan för hembygden.

Nostalgisk sinnesstämning har ett särskilt samband med påtvingad migration, vilket Johannisson kallar för kollektiv nostalgi. Trots att alla informanter har kunnat återvända hem, kännetecknas parentesen på många sätt som en period som medförde ”kulturell diskontinuitet” (Sallinen 2004: 93, Johannisson 2001: 148, 150). Området förändrades inte bara utseendemässigt till följd av rysk verksamhet, utan återkomsten har medfört såväl förändrad näringsstruktur som en ny språkmajoritet. Kyrkslätt är nämligen idag en kraftigt växande kommun tack vare närheten till huvudstaden. Den finska inflyttningen är stor och orten har därför genomgått en markant förändring. Från att ha varit en svenskspråkig jordbruksbygd har den på senare tid omvandlats till en industrialiserad tätbygd med finskspråkig majoritet (Favorin 2008: 182). Sådant ger god grogrund för nostalgi. För de flesta informanterna sammanfaller dessutom minnena från barndomen och barndomshemmet med tiden före parentesen. De flesta berättelserna om barndomslandskapet är i viss mån präglade av nostalgi.

De primitiva ryssarna

De äldre informanterna, som har personliga erfarenheter av evakueringen, återkommer ofta till ryssarna i sitt berättande. Omdömena går i regel i ett mer eller mindre negativt tonfall, men i rättvisans namn bör även konstateras att vissa väljer att se hembygdens objudna gäster

som vanliga människor. Tydligast framkommer kontrasteringen dock i de fördömande uttalandena, varför de dominerar här. Förlöjligandet av ryssar är ingalunda något fenomen isolerat till Porkalaområdet utan förekommer allmänt i folkloren.⁴ På finlandssvenskt håll har ryssen som tema studerats bland annat i historiska sägner och snapsvisor (Herranen 1979, Wolf-Knuts 2001). Genom kontrastering mot de avvikande Andra skapas en egen identitet. När jämförelsen riktas mot andra folkslag bidrar den till formandet av en egen nationell identitet (Hellberg-Hirn 1998: 12, Luostarinen 1986: 28–29).

Ordet ”ryssar” är egentligen en neutral benämning på en folkgrupp eller nationalitet, men tillskrivs ofta negativa konnotationer, varför jag med viss tvekan stannat för detta begrepp. Jag har ändå valt att använda mig av samma term som informanterna gör, även om risken givetvis finns att vi inte läser in fullständigt liknande nyanser i den. I citaten omtalas ryssarna i både singular och plural form. Jag tolkar detta som att genom att tala om ”ryssen” tillskrivs de Andra egenskapen av en massa, vilken så att säga kan skäras över en kam. De informanter som åter kallar dem för ”ryssar” antar jag att i högre grad ser de Andra som enskilda individer. Själv vill jag genom att använda ”ryssen” markera den stereotypa uppfattningen av de Andra, medan jag med ”ryssar” syftar till att ange ett mera objektiva tonfall. Ryssar får alltså utgöra en samlade beteckning på ”personer från andra sidan av den finländska östgränsen”, även om de sovjetmedborgare som residerade i Porkala representerade en betydligt större etnisk mångfald (jfr Selén & Gottberg 2010).

Ryssbilderna har genom åren blivit närd i finländska media. Heikki Luostarinen som undersökt hur finsk krigspropaganda framställde ryssen under fortsättningskriget har lagt märke till två ytterligheter. Dels beskrivs ryssarna som farliga, smutsiga och avskyvärda och dels som löjeväckande och harmlösa (Luostarinen 1986: 260). Även i läroböcker från mel-

lankrigstiden har Ryssland och dess invånare skildrats i kritisk ton (Paasi 1998: 233).⁵ Trots att studier visar att mediebilderna av det ryska folket helt har ändrat karaktär från och med 1950-talet i en mera positiv riktning, tycks de negativa stereotyperna vara mest framträdande i mitt material (jfr Suomela 2004).⁶

I flertalet intervjuer omtalas ryssen som en icke-individuell, homogen massa som framstår i en negativ dager. Här finns dock två undantag – befälet under parenteserna samt de kosacker som var stationerade på orten under första världskriget. Anmärkningsvärt är att fastän ingen av mina informanter själv har upplevt kosackerna omtalas de av många. Dessa återkommer jag till senare och behandlar till en början ”den stora massan” ryssar.

De konnotationer som skapas om ryssen i de berättade episoderna får samtidigt en motpol i ortsbefolkningen. Ryssen står i intervjuerna nästan undantagslöst för det primitiva och kaotiska samtidigt som ortsborna kännetecknas av civilisation, flit och dygd. Motsatsparen motsvaras i ganska hög grad av de adjektiv som Luostarinen funnit i den krigstida propagandan (Luostarinen 1986: 396–398). Sättet att i berättelserna ringakta ryssarna kan samtidigt ses som en försvarsmekanism. Det ryska hotet upphävs eller förklaras harmlöst genom att ryssarna tillskrivs en lägre status (Lange & Westin 1981: 203).

Vi var hemskt rädda för ryssen⁷

För flera informanter har barn- och ungdomstiden varit präglade av kriget. I det sammanhanget figurerar ryssen som ett bakgrundshot bland i övrigt harmoniska hågkomster. Oberoende av om minnena handlar om att söka skydd i källaren när flyglarmet hördes eller om åsynen av prästen som gick med sorgebud i trakten utgjorde ryssen källan till obehaget (2004:49, 2004:53, 2004:111). Ryssen var en oberäknelig fiende och kunde anfalla när man minst anade:

Och sen minns jag en sån sak, att vi var ute och skinnade här på [...] träsket en vinter, det var

krig då och vi hade såna här snökåpor på [...] och vi var nog kanske en fem-sex ungar där på det där träsket och då kommer det ryska plan och de kom ner så lågt så här bara och började skjuta på oss när vi skrinade där. Och vi började alla flyga iväg dit, det var ett handelslag där då [...] och där var en källare [...] vi for in i den där källaren. Det tog int på en enda! (S: jäså?) Men aj, aj vad vi blev rädda! Efter det så vågade vi int alls fara ut. [...]

Och då var det konstigt också när de bombarderade här, att ingenting kom hit på den här byn, det kom hur mycket bomber som helst dit till det där träsket, men de kom alltid liksom senare, att sku det ha kommit nån minut tidigare så sku det ha kommit riktigt här. Det var nog konstigt, och på den där stationen också, jag tror att det började brinna där i stationsväggen men de kunde släcka det själva. Men annars var det underligt med de där flygplanen då, just de där som sköt när vi for med de där skrinnskorna också, så man såg riktigt de där piloterna, de var så lågt ner. (2004:49)

Berättelsen handlar om hur fienden gör intrång i barndomens trygga landskap. Ryssen förknippas här med rädsla och förstörelse. Beskjutning av oskyldiga barn stämplar ryssen som omdömeslös, grym och brutal. Å andra sidan kan citatet även ifrågasätta den ryska pricksäkerheten. Fastän planet flög lågt klarade sig alla undan oskadda. Även andra informanter berättar om hur ryska bomber missade målet och att orten därför klarade sig relativt oskadad genom kriget. Detta kunde dels tolkas som ett indirekt förlöjligande av ryssarnas skicklighet som krigare. Dels kan uttalandet ses som att det underförstått finns en rättvisa i världen och att det goda vinner. Även om ingen uttryckligen talar om ett högre beskydd, finns ändå en förundran över att ”ingenting” träffade hembyn.

Skillnaden mellan Oss och de Andra kommer inte bara till synes i tillskrivna egenskaper hos respektive folkgrupp utan avslöjas även beträffande tekniska element. Samma informanter berättar om hur ryska tågen på väg till Hangö, där ryska trupper fanns stationerade efter vinterkriget. Hon påstår att ryska tåg kunde urskiljas redan på ljudet:

Och sen kommer jag ihåg en sån sak, när de där rysstågen for till Hangö, vi hade en sån här väg som gick rakt ner dit till banan [...] och vi gick ofta ner dit och titta på de där tågen, för de hade ett sånt underligt ljud ”hoo-hoo” (härmar), när de tutade liksom. Våra tåg visslar ju, men de hade sånt där underligt tut de där rysstågen. Och i sista ändan av det där rysståget, så stod alltid en soldat eller nån sån där vakt, och när vi tittade på honom så visade han knytnäven så här åt oss. Och (skratt) vi tyckte att han såg så hemsk ut (skratt), vi var hemskt rädda för honom [...] men jag vet int varför vi lockades alltid dit, när vi hörde det där tåget kom så brukade vi springa ner dit och titta på det. (2004:49)

Med finländskt förfarande som norm karaktäriseras rysstågens ljudsignal, precis som många andra ryska fenomen, som något underligt. I kvinnans ögon bör tåg vissla och inte tuta så som rysstågen gjorde. Ryssen som person betecknas i det här fallet som skrämmande och hemsk. Att han därtill hytter med näven åt barnen får honom att verka ännu mera hotfull.

Sergei Medvedev hävdar att Ryssland genom tiderna utgjort en undermedveten hotbild såväl i Finland som i övriga västvärlden (Medvedev 1998: 10–15). Även andra utsagor avslöjar indirekt att man redan i barndomen inskräpts att ryssen var farlig. En kvinna omtalar hur hennes bror som var krigsbarn i Sverige uppmanat vakten utanför slottet att åka till Finland och kämpa mot ryssen:

... hans minne av när de en gång hade varit med sina fosterföräldrar i Stockholm till Kungliga slottet (skratt) så hade han gått fram, det står ju de där vakterna där utanför, som alltid skyldrar gevär (småskratt) och ceremonier. Han hade gått fram till den där och sagt att: Du ska int stå här, utan du ska fara till Finland och strida mot Molotov (skratt) [...] Tyckte att det var onödigt att stå där i ett fredligt land. (2004:53)

Förutom att rysshottet personifieras i Molotov, kan här samtidigt skönjas en ironi över svenskarnas pompösa ceremonier. De tillhandahåller beväpnade vakter i ett fredligt land, medan finländarna på allvar får kämpa för sin frihet ute vid fronten.

Ingen var ju förberedd på det här⁸

En stor del av informanterna var rätt unga när order om evakuering gavs. De som då var barn erinrar sig att de upplevde uppbrottet som spännande och urskuldar sig med att de inte förstod vad det innebar. Med större livserfarenhet betraktas tanken nu tydligen som bristande lojalitet mot hembygden. En kvinna beskriver även hur barnen för ut och såg på sina lekplatser en sista gång för att sedan minnas dem (2004:49). Kommentaren är ett exempel på hur identiteten kan förankras i platsen, men också på hur man medvetet försöker väcka en nostalgisk känsla för sin hembygd.

Vid återkomsten tolv år senare var inget däremot sig längre likt. De synliga ryska spåren på hemorten omtalas för det mesta med en aning förakt i tonen. Ryska aktiviteter ses som ett vanhedrande och en förstörelse av hembygden, som indirekt återges som en gammal kulturbyggd. Det verkar vara svårt att acceptera att boningshusen på hemorten blivit ombyggda eller förflyttade och att offentliga byggnader använts för andra ändamål än de varit avsedda för. Exempelvis berättar min yngsta informant hur han hört talas om att man hittat hö i ungdomslokalens sal och drar slutsatsen att den använts som hölada (2004:118). Den byggnad som ursprungligen blivit uppförd som ett säte för kulturen hade således fått en ickekulturell användning, något som bekräftar de Andra som obildade. Likaså hade odlingsmarken och skogarna vanvårdats och många byggnader hade förfallit. Byggnader som uppförts under den ryska perioden konstateras ha varit så dåliga att man vid återkomsten inte kunde annat än riva dem. Ett konstruktivt handlande speglas därmed mot ett destruktivt anlag hos den Andra, med den påföljden att hembygdens ursprungliga ordning och prydlighet hade rubats.

Den typiska finländska landsbygden är överlag sammankopplad med röda stugor. Ytterligare ett tecken på rysk förstörelse utgjordes därför av de blåmålade byggnaderna som

ortsborna möttes av vid återkomsten. En kvinna associerar ryssen med en speciell blå nyans och en sötaktig lukt:

K: Ryssarna hade ju målat allting i blått och så fanns ju den där rysslukten kvar överallt.

S: (skratt) Hur var den då?

K: Den var en så där otäck, söt underlig lukt.

S: Jahaa, varifrån...

K: Ja, jag vet inte om det var deras parfymer eller vad det var, men den fanns överallt. Och den kan till och med kännas ännu på vissa ställen, kommer in där det är så där instängt. (2004:45)

Flera informanter erinrar sig just rysslukten när evakueringen dryftas. Ovan beskrivs lukten som både otäck och underlig. Att parfym luktar illa är ytterligare ett tecken på att de Andra är avvikande. Om den kvardröjande lukten antyds vara en följd av en alltför frikostig parfymanvändning kan också det betraktas som ett tecken på dekadans. Allmänt talat kan lukt sägas vara förknippad med smuts och indirekt hopkopplas ryssen således med orenhet till skillnad från lokalbefolkningens renlighet.⁹

Även rysk inredning avvek från det som en finländare betecknar som normalt. Nästan alla informanter beskriver ryssarnas mellanväggar och primitiva spisar som stod murade mitt på golvet:

Ryssarna hade ju det, det som är genomgående när man hör av folk, att de har slagit upp såna här mellanväggar i husen och gjort såna här mindre rum, och det beror ju säkert på att de har haft så mycket folk där, och familjerna hade kanske ändå velat ha något eget hörn. Så att jag kan liksom föreställa mig att ett sånt här rum [vardagsrummet] till exempel, fast det inte är så stort, så skulle ha fått en mellanvägg så där liksom [tvärs över]. Så gjorde man såna här enkla primitiva spisar, man helt enkelt bara murade direkt på golvet en sån där spis, och det har också funnits i många hus just. Och blev väggarna klottiga så slog man ett lager tapeter på igen. (2004:53)

Denna kvinna har dock förståelse för bruket av mellanväggar och antar att dessa handlar om viljan att ha en privat vrå om många familjer bor i samma hus. Hon ser således en rationell orsak till den i övrigt konstiga kutymen. Ge-

nom att uppfatta de ryska invånarna som familjer, tillskrivs de samtidigt en mänsklig sida. Omtapetseringen av smutsiga väggar kan lika så ses som en vilja att hålla rent i huset, vilket också antyder en human egenskap – till skillnad från de flesta uttalandena som förknippas ryssen med smuts.

Hembygdens förändrade utseende orsakades också av förflyttningen av hus, vilken ofta omnämns i intervjuerna. Samma informant spekulerar i att orsaken låg i disciplineringen av sysslolösa soldater:

... disciplinen bland de där soldaterna blev så dålig, att först när de kom hit så började de bygga sina alla möjliga bunkrar vet du och befästningar här, och sen när de liksom märkte att det var int heller så viktigt. Det var int heller sånt område som de nu hade tänkt sig eller att de behövde det, så sen blev den så dålig den där disciplinen att de [soldaterna] mest, om de kom över en vodkafaska så satt de och halsade den eller spelade kort eller nånting, att då hittade nån av det där befälet på att de rev ner hus nånstans och så byggde de upp det nån annanstans, det var liksom en sysselsättning för dem, jag kan nog tro det där, för att här är ju många hus som har liksom flyttat på sig. (2004:53)

Här förknippas ryssen med kortspel och riklig vodkaförbrukning. Därför ses rivningen av hus och deras återuppförande på en annan plats som ett av befälets knep för att bekämpa lösdriveriet bland manskapet. Ryssen framstår som något av bekymmerslösa suputer som arbetar först när de tvingas till det (jfr Luostari 1986: 266, 397-398). När Elena Hellberg-Hirn räknar upp etniska symboler för ”det äkta ryska” nämner hon vissa födoämnen (blinier, smetana etc.) samt te och vodka. Förutom olika former av folklöre kännetecknas ryskheten även av ritualer i stil med kindkyssar, påskägg och bruket av bröd och salt (Hellberg-Hirn 1998: 136-160). Knappast något av dessa attribut är främmande för oss i väst, men av alla dessa symboler, vilka också kunde förknippas med positiva värden så som traditioner och gemenskap, är det intressant nog endast vodkan som dyker upp i informanternas berättelser. Vodkan förknippas med en nationell alko-

holism i vars sken finländaren framstår som präktig och nykter. Hellberg-Hirn påminner att dryckenskap inte begränsar sig till enbart Ryssland, fastän det i omvärldens ögon blivit ett karaktärsdrag för det ryska (Hellberg-Hirn 1998: 158).¹⁰

Förutom en förmodad arbetsovilja bland ryssarna uppfattas deras arbetsresultat som slarviga och tanklösa. Vågar hade dragits över åkrarna, och byggnaderna fyllde inte västerländsk standard och måste därför rivras vid återkomsten:

Sen fanns det ju i Kantvik, Rånäs hade de byggt skolor och sjukhus och då när det här kom tillbaka så skrevs det väldigt fint i tidningarna om alla fina skolor dom har byggt och allt, sjukhus och vad de har byggt. Men det visade sig att vi fick riva ner alltsammans, det var ingenting som passade nutiden. [...] Jo, så dom som kom tillbaka här så har nog haft mycket jobb med att bygga upp allting, i det skick som det är nu idag. (2004:45)

Ovan omtalas hur ”vi” blev tvungna att riva de ryska byggnaderna, som inte lämpade sig för ”nutiden”. De Andra förknippas därmed med primitivitet och oändamålsenlighet medan Vi står för modernitet, rationalitet och kvalitet. De Andra nullifieras genom att deras byggnadsinsatser föraktas. Återkomsten handlar till exempel inte om att reparera och låta stå kvar, utan om att ”riva ner” och ”bygga upp”. Att ett omfattande arbete är avklarat antyder ytterligare att Vi är driftiga och handlingskraftiga.

Vidare berättar en man om hur ryssarna hade anlagt en idrottsplan, centralstadion, ett stenkast från kyrkan. På grund av närheten till kyrkan ansåg ortsborna att denna s.k. ryssplan störde kyrkverksamheten varpå den förflyttades (2004:47). Ryssen framstår här som ogudaktig och respektlös medan de bättre vetande ortsborna senare rättar till olägenheten.

Det viktiga var ju att vi fick det tillbaka¹¹

Mina informanter hör alla till de Porkalabor som valt att återvända efter parentesen. För dem är identiteten alltså förstäligt nog förankrad i hembygden, vilket också framhålls

under intervjuerna. Vissa uttrycker att de hade en vilja att återvända, andra däremot tycker det var en självklarhet. Mellan raderna kan skönjas åsikter om att en ”äkta” Porkalabo prioriterade sin hembygd även om man redan hade hunnit slå ner sina bopålar på annan ort. En plikt-känsla kallade att återställa fädernearvet i sitt ursprungliga skick.

Flera informanter beskriver hur återkomsten till hemorten innebar något av en chock. En man uppger att han ”höll på att få dåndimpen” vid första anblicken av sitt barndomshem på grund av alla mellanväggar samt delvis lossnade tapeter som hängde (2004:50). En kvinna berättar i sin tur om ”kakahögarna överallt” som uppdagades i närheten av hennes barndomshem när vårsnön började smälta:

K: Vi var ju här första gången i januari då och titta när det kom tillbaka. Sen när vi kom hit, så man visste ju inte vart man skulle stiga heller, de hade satt sig allestans på backen ute, här och där bara.

S: Jaha, de hade int använt era utedass?

K: Nej, och int hade vi, vi hade inredass då redan. Men de hade satt något gips, eller vad de hade satt, i alla de här hålen.

S: Riktigt sant?

K: Jo. Och så hade de int heller använt, vi hade värmepanna då redan också, med centralvärme, och int hade de använt den heller, utan den var helt sönderrostad och sen hade de bara lagt lite plåt på golven och så hade de en kamin och satt rör ut från väggen, och eldat på det sättet. Och där i Åminne, när man kommer in i, som vi kallar till farstun, så där var två bräder upp och så hade de suttit och kaki där genom golvet, sånt här hade de här allestans nästan. De hade nog int någo ... Att därför tycker jag det harrar mig när de hämtar hit såna där ryssar som har bott i Jorvas och de berättar om hur fint de hade att leva här, och de hade fulla bärbuskar och äppelträd och allt var så bra, men vad lämnade de efter sig?! (2004:48)

Här får centralvärmerna och innetoaleterna symbolisera Porkalabornas progressivitet, medan kaminerna och de enkla sanitära lösningarna bekräftar ryssens primitivitet och okunnighet.¹² Kaminerna är samtidigt ett tecken på en upp-och-nervänd värld - att elda inomhus utan

skorsten och istället föra ett rör genom väggen för ändamålet. Farstun, som Vi förknippar med paradingång och därmed försöker hålla i presentabelt skick och som de Andra har nyttjat som avträde, alluderar ånyo på omdömeslöshet samt på smuts och dålig hygien. Porkala förknippas i citatet med fruktträd och bärbuskar, vilket förmedlar bilden av ett paradiset. Det som vid återkomsten återstår av hembygden utgörs däremot av något av ett förlorat paradiset. En annan parallell som kunde dras i detta sammanhang är att trakten ses som ett rikt och välförsett matförråd, men allt som främlingarna lämnat efter sig är en avskrädeshög. På grund av den förödelse som de Andra förorsakat antyds att idyllen blivit förstörd och att hembygden förvandlats till någonting främmande, det vill säga att *place* blivit *placelessness*.

Eldstäderna är ett återkommande tema i berättelserna. Istället för att tolka dem som ett kännetecken för hemmets härd, för värme och trivsel blir ryssens kaminer genomgående förknippade med primitivitet. När en yngre man berättar om sitt barndomshem, får de sönderbrända kakelugnarna samtidigt symbolisera ryssarnas oföretagsamhet och okunnighet:

Men int sku dom ha kunnat bo många år till här så sku de ha frusit ihjäl, kakelugnarna var riktigt sönderbrända. De må nu säga vad de vill, ryssarna, att de gav det - de måste ge det också för de sku int ha klarat sig här. (2004:119)

Informanten vill inte vidkänna att återbördandet av Porkala före arrendetidens utgång skulle ha handlat om en eftergift från rysk sida. I hans ögon låg orsaken i avsaknad av den färdighet som krävdes för att upprätthålla området i beboeligt skick. Sådan kompetens besitter däremot de rättmätiga invånarna underförstått.

En av informanterna konstaterar att mycket var förstört vid återkomsten - ”dom hann göra mycket på så kort tid” (2004:45). Ingen reflekterar ändå över att de Andra de facto befann sig på fiendemark och att många militära byggen därför utplånades vid det ryska uppbrottet. Eventuellt kan även vetskapen om vistelsens temporära karaktär tänkas ha minskat den

ryska motivationen för någon större möda överlag.

En man beskriver hur ryssarna förvandlat hembyn till den grad att hans far som deltog som en lokal guide för en busslast journalister inte kände igen sig när de kom till hemknu-tarna:

Så började han berätta där vad han såg först, men så mitt i allt sa han, jo men det här känner jag int, det här har jag aldrig sett, det här vet jag int var är, för där var då över åkrarna byggt en väg och så for det här över ett vattendrag en bro som int hade funnits förut. Och han kom upp hit mot vår by... Och så sa han jo men det här har han aldrig sett förut, så sa de här som var i bussen, de här journalisterna, nå men det är ju nog gamla hus som har röd målning på, att nog måste de ha varit... Nej, jag har aldrig sett de här husena sa han... Så sa han jo men nog måste vi ju veta vad vi berättar här i mikrofonen, var vi kör och vad vi ser. Det sku vara förbjudet att stanna den här kolonnen men så sa de att nog måste vi ju stanna där uppe vid vägkorset, att han går ut och tittar om han sku känna igen sig... Så gick han ut och så kom han snopet i bussen och sa: Det är min hemgård. För då hade den här vägen dragits ny rakt över åkern, Kabanovvägen, bakom alla hus och ladugårdar och karaktärshus. Karaktärshuset var igenväxt, granhäcken hade växt så högt att man såg int det och de här uthusen hade de slagit stora hål i väg-garna när de hade kört in tanks och sånt. Så det blev lite spektakel jo, när int pappa kände igen hemgården, först när han kom vid ladugårdsk-nuten. (skratt) (2004:50)

Situationen kunde kanske präglas av pinsamhet när en husbonde inte känner igen sin egen gård, men istället förklaras förvirringen med att ryssen förvandlat allt till oigenkännlighet. Där kyrkslättsbonden i tiderna med flit hade skött sin gård, har ryssen låtit byggnaderna förfalla och granhäcken växa. Husen och granhäcken blir således symboler med vars hjälp finländsk flit och strävsamhet speglas mot rysk försummelse och lättja. Likaledes rimmar det illa att tänka sig att krigstanksen rullat på det egna gårdstunet - något som andas förstörelse i den harmoniska miljö som vi förknippar med livsuppehälle för bonden själv och andra. Att offra åkermark för vägbygge och slå stora hål i uthusväggarna är en driftighet som ur bondens synvinkel skvallrar om omdömeslöshet.

I citatet framgår samtidigt hur den röda fär-gen förknippas med en traditionell finländsk landsbygd, röda hus ses som ett bevis för att dessa inte är uppförda av ryssar.

Analfabeter och nätta pojkar

I det följande vill jag visa att samtalet om rys-sarna såsom i många citat ovan inte enbart handlar om självupplevda händelser utan att bilden av ryssen även vidgas med hjälp av ett historiskt perspektiv. Berättelserna baseras an-tingen på familjemedlemmars upplevelser el-ler är inspirerade av skönlitterära skildringar. Inledningsvis nämnde jag hur synen på ryssen också kan präglas av löje. I mitt material do-minerar dock associationerna med smuts och primitivitet och endast en fördummande kom-mentar uttalas. Berättelsen utspelar sig under den oroliga tiden kring året 1917. En man be-rättar om hur hans far drog ryska gränsvakter vid näsan på väg in till huvudstaden:

Min pappa drog sig sen till Helsingfors, med hästskjuts här genom skogarna. Och det vanliga var ju den tiden att man sku röra sig i smyg i hölass [...] men då hade de lärt sig där på vägen in till Helsingfors att de [ryssarna] med bajonet-terna stack igenom [höet]. Men pappa sa nej, att int vill han ligga i nåt hölass utan han sitter bredvid kusken, det var en god vän som körde in med hölasset. Och så kom de till de där ryska gränsvakterna, och [de] frågade vad det är. Jo, han ägde hästen och han hade papper på att han sku föra in hö, den här kusken och så frågade han vad det där är för karl som sitter bredvid, nåjo han ska in till Helsingfors, han är fiskare och han ska köpa en fiskeskuta nu när det blir vår. Och har han nå papper... Och så tittade han i fickan och så hittade han en handelslagsräkn-ning som han hade där. Och så stack han fram den, men det var ju ryssar så int kunde de läsa, så de förstod sig int på den där räkningen från Kyrkslätt Handelslag. Och så var det okej och så fick de fara vidare. (2004:52)

Kyrkslättsynglingen framställs dels som mo-dig när han öppet vågar sitta på kuskbocken trots att han saknar resetillstånd. Dels fram-träder han också som överlägsen eftersom de ryska gränsvakterna så enkelt kan vilseledas på grund av sin avsaknad av läskunnighet. När ett butikskvitto godtas som legitimation ifråga-

sätts syftet med granskning av vägfärande folk totalt. Den ryska ordningen blir helt enkelt irrationell. Informanten väljer att tolka de Andra som analfabeter och bortser från att ryssarnas läskunnighet antagligen begränsade sig till kyrillisk skrift.

En intressant detalj i sammanhanget är dock den hierarkiska bedömningen av de Andra. Som kontrast till den stora massan obildade ryssar omtalas nämligen en rysk elit bestående av kosacker och officerare, vilka tillskrivs mera humana egenskaper. Tidigare lyfte jag fram det ryska befälet som en ordningsskapande grupp bland supande och kortspelande ryska soldater. I det följande omtalas kosackerna. Jag tolkar utbildningen som en gemensam faktor som särskiljer eliten från massan och ger de förstnämnda en högre status (jfr Hellberg-Hirn 1998: 171).

M: ... jo det kom en förskräcklig svärm med kosacker, och så sku de ju stationeras nånstans och det var ju de som bestämde. Och så konstaterade de att Ljungheda [=ungdomslokal] fanns och det var bra, och så tog de det. Och så åkte de ner till närmaste gård, Äminne, som har ett stort hus och så sa de jo här ska officerarna bo, det är bra, halva huset tar vi och så tog de det till förfogande. Och de där kosackerna red sen omkring i Kyrkslätt och ungdomarna tyckte att det var intressant att se för de var skickliga och gjorde konster på hästryggarna, för de var ju utbildade. Men mammorna var förskräckta över att barnen sku vara ute, vara en fara på vägen när de kommer. Och de var barnvänliga tillika också, för de var ju människor, så att när de då kom så kunde de, om det var nå' barn på vägen bara, så böjde [de] sig ner och tog upp i famnen, med på hästryggen ...

K: i farten

M: och alla barn ville ju ut och rida. [...]

K: ... när de tog de här ungarna sen på hästen, sen var ju folk rädda att de sku kidnappa de här ungarna, det fanns ju alla världens spökhistorier från hundratals år tillbaka i tiden när ryssarna har kommit och tagit. [...] Och de gjorde aldrig någo' illa här, alltså då 1914, vilket de ju däremot gjorde tvåhundra år tidigare, 1714 (skratt). Men att det var ju en annan historia. Men att den här Ljunghedatiden så var inte så att de på någo' sätt sku ha gjort någo' tokigt, men när världskriget bröt ut så spred ju ryssarna trupper lite här och där.

M: Och här finns nog många med kosackblod, som bor (skratt) i Kyrkslätt, för flickorna började också tycka att de var nätta pojkar. Men det gick så olyckligt sedan att hela den där truppenheten skickades, sen när världskriget började, till Polen. Och de flesta stupade där, så det blev många faderlösa barn sen i Kyrkslätt.

K: Som i praktiken ändå sku ha varit faderlösa. (2004:52)¹³

Trots att mannen berättar om en tvångsöverlättelse av hemortens byggnader åt ryssen också under den omtalade perioden, sommaren 1914, när ryska trupper stationerades i Kyrkslätt som en följd av första världskriget, är tonen här alls inte negativ. Att kosackerna "bestämde" och "tog" byggnader i besittning är något som informanten bara nämner i förbifarten, utan att fördöma deras beteende. Uttalandet avslöjar tvärtom en beundran för kosackernas ryttarskicklighet, vilken sägs ha sin grund i deras utbildning. Eventuellt inverkar tillkomsten av en ulantrupp¹⁴ inom den lokala skyddskåren på attityden till denna grupp av inkräktare, eftersom mannen menar att kosackerna sedermera kom att utgöra en förebild för de lokala ynglingarna samt väckte deras intresse för ridning.

Istället för att ta avstånd från främlingarna sägs lokalbefolkningen alltså ha visat intresse för dem. Kosackerna karaktäriseras också som barnkära, vilket uttryckligen förknippas med det faktum att "de var människor". Även om mödrarnas rädsla för att barnen skulle kidnappas blir omnämnd avfärdas den dock som obefogad. Inte heller tycks flickornas förbindelser med främlingarna väcka negativa reaktioner. Till skillnad från de tidigare utsagorna om smutsiga ryssar konstateras dessa ha varit "näta pojkar". Enligt Gun Herranen består positiva stereotypier om ryssar just i att dessa tyckte om barn samt attraherade kvinnorna (Herranen 1979: 35). Riitta Pyykkö påpekar att resultatet egentligen är det samma vare sig man ringaktar eller ser upp till de Andra. Båda synsätten accentuerar olikheten mellan den egna gruppen och främlingarna (Pyykkö 2002: 99).

Krigsminnena i levnadsberättelsen

En anseelig del av intervjuerna, i synnerhet med de äldsta informanterna, upptas av ryssen som tema. Jag uppfattar att de minnen som hänför sig till krigstiden och den efterföljande parentesens samt återkomsten tjänar tre syften i mitt material. För det första kan evakueringen ses som en så extraordinär upplevelse att den är värd att dela med sig till en ung människa likt mig själv, som inte delar denna erfarenhet (jfr Latvala 2005: 235, Kanniaainen 2001: 49). För det andra utgör parentesens ett kronologiskt hjälpmedel i den personliga levnadsberättelsen. Inte minst bör man också beakta att jag ofta uppmuntrade mina äldre informanter att dela med sig av sina minnen gällande kriget och parentesens genom att ställa frågor. Många av dem kom dock helt spontant in på ämnet. En tredje funktion utgörs likväl av den roll som ryssarna spelar vid konstruktionen av en kollektiv identitet. Det är uttryckligen evakueringen som gör Porkalabon till en Porkalabo.

Och alla de här evakuerade hade då den där känslan, man var nästan sen... Var man en Porkalabo och var man evakuerad, så var man som om man sku ha varit släkt, när man träffades nästan så famnade man om varann, det var så roligt att träffa. (2004:50)

Jag menar alltså att kategoriseringen av ryssen i högre grad frammanar en Porkalaidentitet än en finländsk, nationell identitet bland mina informanter. I berättelserna om ryssen framträder Porkalabon som något av ett oskyldigt offer, men också som en handlingskraftig individ, vars förtjänst det var att området kunde återuppbyggas. Frågan är om inte Porkalabon delvis vill identifiera sig med bilden av den duktige och arbetsamme finländaren, varpå han också framstår som sådan genom att betona ryssens oföretagsamhet (jfr Velure 1975: 12).

Ett tema som jag särskilt lade märke till var platsens betydelse för uppfattningen av vem man är och varför man är sådan man uppfattar sig vara. En historisk förankring i hembygden, att vara en genuin ortsbo, gav en autenticitet

åt informanternas identitet. Identiteten koppelades samman med en känsla för hembygden, som kommer till synes i en vilja att värda och vårda det arv man fått av tidigare generationer. Ansvarskänslan, att värdesätta och förvalta sitt fäderneärv, hembygden, är det som ger Porkalabon handlingskraft. Den uppgavs också som orsak till att informanterna valde att återvända efter parentesens slut. Karin Johannisson talar om "den dubbla hemlöshetens sorg", vilket beskriver informanternas utsagor om evakueringen och återkomsten väl. Efter att först ha blivit tvungna att lämna sitt hem fick de sedan komma tillbaka till något som också kändes främmande (Johannisson 2001: 37). Bägge upplevelserna förenades med smärta.

Uttalandena om ryssarna koncentrerar sig på de Andras avvikande levnadssätt och anorlunda värderingar. Med det egna, invanda levnadsmönstret som norm tolkas och bedöms ryssarnas beteende som ett tecken på bristande civilisation. Särskild uppmärksamhet ägnas åt smutsen och rysslukten (Velure 1975: 3, jfr Luostarinen 1986: 264). I informanternas berättelser spelar tekniska artefakter en stor roll i karaktäriseringen av ryssarna. Man hänvisar således till spisar, mellanväggar och tåg i beskrivningen av de Andra, vilka samtidigt frammanar en bild av det finländska kontra det ryska samhället. Jag tolkar detta som att avsaknaden av erfarenheter från ett personligt möte med ryssarna kompenseras genom fokuseringen på artefakter. Ytterligare förstärks bilden av ryssarnas olikhet av sinnesförmimmelser som färg och lukt. Den ryska samhällsordningen har på många sätt förändrat informanternas hembygd intill oigenkännlighet, till något sämre, *place* har så att säga blivit *placelessness*. Samtidigt är nostalgin påtaglig i berättelserna om förhållandena efter parentesens.

Heikki Luostarinen påpekar att stereotypier om fienden ofta utnyttjas som en spegel, med vars hjälp ett folk betraktar sig självt. Genom att stämpla ryssen som oföretagsam, likgiltig, primitiv, osedlig, orenlig, destruktiv och ogudaktig skapas en egen identitet som andas flit,

bildning, kultur, konstruktivitet och fromhet. Överlag har Vi en förmåga att skilja mellan rätt och fel som de Andra saknar (Luostarinen 1986: 28-29, 396-399).

Som en sammanfattande slutsats vill jag hävda att ”kultur” kan ses som ett övergripande begrepp som kännetecknar Oss. Då avser jag uttryckligen kultur i dess båda betydelse - såväl odling som civilisation. Å ena sidan framträder de gamla Kyrkslätsborna som en jordbrukande grupp. Detta får konnotationer av flit i jämförelse med oföretagsamma ryssar som låtit området förfalla. Å andra sidan antyds att det egna kollektivet utgör en civiliserad grupp till skillnad från de primitiva temporära invånarna under parentesen.

NOTER

- 1 Porkalarentesen = perioden mellan september 1944 och januari 1956 då Porkala udd var utarrenderad som sovjetisk marinbas och invånarna tvingades flytta bort.
- 2 Jag kommer för enkelhetens skull att hänvisa till materialet med hjälp av enbart bandnumren. Citaten har genomgått en lindrig redigering i syfte att förbättra läsbarheten. Jag har ändå valt att låta en viss grad av talspråket kvarstå för att något av den ursprungliga samtalstonen ska komma till sin rätt.
- 3 Resonemanget påminner om symbolisk inversion, d.v.s. att genom att betona Andras felaktiga beteende kan man underförstått framhålla att det Vi gör är rätt (jfr Arvidsson 1999: 32–33).
- 4 Mina informanternas berättelser visar stora likheter med andra evakuerades (jfr Selén & Gottberg 2000).
- 5 Finländarna har däremot framhållits vara härdade av hårt arbete och provningar (Ibid.: 228).
- 6 Under senare årtionden har finska tidskrifter rentav beskrivit sovjetmedborgarna som arbetsamma (Ibid.: 428).
- 7 Jfr 2004:49.
- 8 2004:45.
- 9 Jfr en rysk militärs syn på boningsförhållandena i Porkala. Han omtalar rikliga mängder vägglöss (Selén & Gottberg 2000: 109).
- 10 Jfr t.ex. Velure (1975) som visar att svenskarna förknippar finländare med ett rikligt spritbruk.
- 11 2004:52.
- 12 Jfr sägner om enfaldiga invandrare, t.ex. Velure 1975: 6–7, af Klintberg 1988: 77–79.
- 13 Berättelsen om kosackerna påminner mycket om en motsvarande skildring i en skönlitterär bok om hembygden. Jfr Jansson 1953: 9–45.
- 14 Ulan = kavallerist beväpnad med lans, det vill säga en slags stötsjut.

KÄLLOR OCH LITTERATUR:

Otryckta källor

Helsingfors

Svenska litteratursällskapet / Folkkultursarkivet, SLS 2053: Ljudband 2004:45–54, 2004:108–119.

Tryckta källor och litteratur

- Arvidsson, Alf 1998. *Livet som berättelse. Studier i levnads-historiska intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Arvidsson, Alf 1999. *Folklorens former*. Lund: Studentlitteratur.
- Backman, Sigbritt & Ingalill Ihrcke-Åberg 2003. *Det gamla Kyrkslätt*. Kyrkslätt: Kyrksläts hembygdsförening.
- Bausinger, Herman 1985. Hembygd och identitet. I: *Kulturmöten. Nutida tysk etnologi i urval av Anders Gustavsson*. Stockholm: Liber, 89–98.
- Favorin, Martti 2008. Arrendeområdets väg tillbaka till Finland. I: *Porkala – I händelsernas centrum*. Red. Jarmo Nieminen. Helsingfors: Krigshistoriska institutionen vid Försvarshögskolan (publikationsserie 2 nr 11), 174–185.
- Giddens, Anthony 2002. *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos (2:a tryckningen).
- Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Red. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Harju, Sonja 2006a. *Lys genom tiden. Mellersta Kyrkslätt Ungdomsförening r.f. 100 år 1906–2006*. Kyrkslätt: Mellersta Kyrkslätt Ungdomsförening.
- Harju, Sonja 2006b. *Nog var det här ju min rätta plats – en studie av hembygd och identitet*. Avhandling pro gradu, Åbo: Åbo Akademi.
- Hellberg-Hirn, Elena 1998. *Soil and Soul. The Symbolic World of Russianness*. Aldershot: Ashgate.
- Herranen, Gun 1979. ”Ryssen är ryss fast han steks i smör”. *Historiska sägner och finlandssvensk nationalism*. I: *Tradisjon* 9 (1979), 31–39.
- Jansson, Helge 1953. *Det oförgätliga Kyrkslätt*. Helsingfors: Söderström.
- Johannisson, Karin 2001. *Nostalgia. En känslas historia*. Stockholm: Bonnier.
- Kannianen, Sari 2001. Kertojayksilön moniulotteinen omakuva. I: *Minä? Missä? Milloin? Kolmetoista tulkin-taa identiteeteistä*. Red. Tarja Kupiainen, Katja Laitinen & Sinikka Vakimo. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Klintberg, Bengt af 1988. *Råttan i pizzen. Folksägner i vår tid*. Stockholm: Norstedt.
- Knopp, Larry 2004. Ontologies of Place, Placelessness, and Movement: queer quests for identity and their impacts on contemporary geographic thought. I: *Gender, Place and Culture* 1/2004 (Vol. 11), s. 121–134.
- Lange, Anders & Charles Westin 1981. *Etnisk diskriminering och social identitet. Forskningsöversikt och teoretisk analys*. Stockholm: Liber.

- Latvala, Pauliina 2005. *Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta.* (SKS toimituksia 1024.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Luostarinen, Heikki 1986. *Perivihollinen. Suomen oikeisto-lehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44: tausta ja sisältö.* Tampere: Vastapaino.
- Medvedev, Sergei 1998. *Russia as the subconsciousness of Finland.* (Upi working papers 7/1998) Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.
- Michael, Mike 1996. *Constructing identities: the social, the nonhuman and change.* London: SAGE.
- Paasi, Anssi 1998. Koulutus kansallisenä projektina. ”Me” ja ”muut” suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa. I: *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti.* Red. Pertti Alasuutari & Petri Ruuska. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 215–250.
- Pyykkö, Riitta 2002. *Maa jossa kaikki on mahdollista. Kirjoituksia Venäjistä.* Turku: Kirja-Aurora.
- Sallinen, Susanna 2004. Koti-ikävä ja nostalgia arjen kokemuksena. I: *Koti – Kaiho, paikka, muutos.* Red. Päivi Granö, Jaakko Suominen & Outi Tuomi-Nikula. (Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitoksen julkaisuja IV.). Turku: Turun Yliopisto, 79–102.
- Selén, Lena & Berndt Gottberg 2000. *Porkkala. Före, under, efter parentesen.* [Degerby]: Degerbynejdens byråds-förening r.f.
- Selén, Lena & Berndt Gottberg 2010. *Porkkala-Udd. Vardagsliv i skuggan av en parentes.* [Sjundeå]: Porkkala Parentesen r.f.
- Suomela, Julitta 2004. Suomalaisten aikakauslehtien kuva Neuvostoliitosta. I: *Venäjän kahdet kasvot. Venäjäkuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä.* Red. Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 410–432.
- Svensson, Birgitta 1997. Livstid. Metodiska reflexioner över biografiskt särskiljande och modern identitetsforskning. *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum.* Red. Gunnar Alsmark. Lund: Studentlitteratur, 38–61.
- Tuomi-Nikula & al. 2004. ”Oma koti kullaa kallis” – johdannoksi. I: *Koti – Kaiho, paikka, muutos.* Red. Päivi Granö, Jaakko Suominen & Outi Tuomi-Nikula. (Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitoksen julkaisuja IV.). Turku: Turun Yliopisto, 7–12.
- Velure, Magne 1975. *Kniv, sprit och sisu. En preliminär rapport om stereotypisering av finnar i Sverige.* Stockholm: Nordiska museet.
- Wolf-Knuts, Ulrika 2000. *Ett bättre liv – finlandssvenskar i Sydafrika: om emigration, minnen, hemlängtan och nostalgi.* Åbo: Migrationsinstitutet.
- Wolf-Knuts, Ulrika 2001. Bobrikov, Ivan och en folklorist. I: *Allt under linden den gröna. Studier i folkmusik och folklore tillägnade Ann-Mari Häggman.* Red. Anders G. Lindqvist. Vasa: Finlands svenska folkmusikinstitut, 169–177.

SUMMARY

The Russian role in the construction of a Finnish identity

In this article, I have illustrated how a collective identity is indirectly constructed by a comparison of one's own group with others. The Others, in this study, consisted of Russians, and became current during my field work, which was conducted within that part of Kirkkonummi evacuated as a result of the Soviet claim to Porkkalaalavön naval base, after the peace agreement in 1944. The interviewees associated Russians with many stereotypical characteristics – seeing them as primitive, unhygienic, ignorant, drunk, and unenterprising. Russian-made items such as trains, poorly made fireplaces and wall partitions, increased the perception of the Russians' primitiveness and irrationality. These negative features were further strengthened by the notion of there being, for example, a so-called Russian blue colour and a Russian smell. Dirt was also often mentioned. The Russians' destruction of the area around Porkkala is also reflected in the statements about the bunkers, fortifications and tanks, which goes against the Finnish view of land being mainly regarded as farmland. Abandoned Russian buildings in the area, such as schools and hospitals, were claimed not to have met the required standards. In light of these Russian built failures it was suggested that we (the Finns) stand for quality, rationality, and modernity. We, in this case, refers partly to a nationality and a Finnish identity, but more often to the regional identity of the inhabitants of Porkkala.